

pedra que fala

BOLETÍN INFORMATIVO DA COMUNIDADE DE MONTES DE ATIOS

Núm. 2
Outubro
1998

TRIBUNAL SUPREMO: ESPERAMOS JUSTICIA

Os montes son nosos,
e as canteiras son monte

Pedra que Fala

EDITORIAL

Calixto Escariz, asesor xurídico.

Deseo iniciar mi nueva participación en esta publicación, agradeciendo a la comisión redactora de la revista Pedra que Fala, la invitación a colaborar en esta nueva edición. Igualmente, felicito el éxito de esta publicación capaz de trasladar a los vecinos la problemática del monte y de la parroquia, y, con ello, de universalizar el ámbito de difusión y acción de los montes vecinales en mano común.

Sin embargo quisiera aprovechar la ocasión brindada por la Comunidad de Montes para abordar sencillamente un tema importante y de desgraciada actualidad en la gestión diaria de los montes de Atios. Me refiero a la actuación llevada a cabo por ciertos comunes o personas ajena a la Parroquia para la construcción artificiosa de títulos documentales como instrumento para la apropiación de parcelas o terrenos que forman parte integrante del monte de los vecinos.

Los montes vecinales son un pequeño resquicio de primacía, de lo colectivo sobre lo individual. Lo «comunal», como concepto, supuso y ha de suponer un respeto que excede la ley humana y alcanza a la ley moral.

Todos conocemos lo particular y lo «común» y todos lo debemos respetar, no solo porque es de nuestra propiedad sino, y

sobretodo, por que es propiedad del colectivo en el que nos integramos y supone el entorno que nos sirve de soporte y de acción. Los montes comunales son el presente de nuestra comunidad pero, sobre todo, el futuro de las generaciones venideras.

En tiempos no muy lejanos el respeto a lo común era ley moral que se cumplía sin que fuera necesario el auxilio de la autoridad judicial que utilizará sus potestades públicas para la protección; la «autoridad» del colectivo y su ley moral obtenían un respeto universal.

Castigar y rechazar a quienes pensando miserablemente en lo propio, olvidan el futuro del colectivo que lo acoge y con ello el suyo propio parece sencillo. La comunidad ha de repudiar de forma drástica a quienes intentan apropiarse de lo nacido para el disfrute de todos; quien traiciona la confianza del grupo que lo acoge no merece menor castigo que su expulsión del grupo o colectivo, así como que éste le condene al cumplimiento inexorable de la ley.

Mas grave es si cabe la situación de quienes apoyan activamente la «sinvergüencería» de los primeros. Los motivos que se aduzcan de falta de credibilidad en lo colectivo, no pueden ser alegados por quien con su actuación diaria dilapidan la autoridad moral

que sustenta el patrimonio común. Frente a ellos no sólo ha de caer el rechazo del grupo y el peso de la ley, sino el futuro implacable que les hará observar sin remedio que con su proceder han perjudicado a sus hijos y a sus nietos. Recapaciten por tanto aquellos que firman los documentos que cubren los robos de terrenos comunales y piensen que sin su apoyo lo común seguiría intacto en beneficio no solo de la comunidad que lo acoge sino de si mismo y del de sus hijos.

Frente a tal proceder de particulares, por los miembros del colectivo no cabe otra acción más que el rechazo infinito y la adopción de las medidas necesarias, no solo para resarcir el daño causado, sino y, sobre todo, para recobrar la autoridad y base moral dañada. Mi deseo a los vecinos de la parroquia de Atios de una victoria en su lucha contra los «ladrones documentados» de parcelas de monte communal.

INDICE

Páx. 2 Editorial.

Páx. 3. Resposta popular.

Páx. 4. Últimos traballos no monte
Pedra que fala-Cerola.

Páx. 6. Entrevista. Liborio Giráldez.
Páx. 7. Novas.

Páx. 8. Contas a 24.2.96

Páx. 9. Contas a 31.1.97

Páx. 10. Contas a 31.1.98

Páx. 9. Aproximación histórica ós
Montes de Atios.

Páx. 16. Presupuesto 1998.

Opinión

RESPOSTA POPULAR

Pedro Pereira Fernández

Neste número da revista parroquial "pedra que fala" e servíndome dun novo espacio chamado OPI-
NION, quero tratar so-bor da parti-
cipación, ou resposta popular, da
parroquia de Atios, diante da con-
vocatoria de distintos actos
socioculturais, como poden ser:
manifestacións, actos culturais di-
versos, asembleas parroquias, etc.

É este un tema que hai que tratar con moito tento para non entrar na liberdade de cada persoa para elixir, en cada momento, a súa participación en distintos actos sociais, pero si creo que é motivo de análise, por que sempre se pón en entredito, polos representantes dos distintos organismos parroquiais, a resposta social que pode ou non respaldar as súas convocatorias.

Débese diferenciar entre as convocatorias de actos culturais e as de tipo reivindicativo, pero non esquencer que tanto unhas coma as outras poden estar ligadas para conqueri-lo obxectivo de melloras socioculturais para a parroquia de Atios. Por tanto cando se ve unha diferencia da resposta social entre as distintas convocatorias, ben sexan culturais ou sociopolíticas, deben, os distintos representantes dos organismos parroquiais, -o meu entender-, ter en conta o seguinte:

vocatoria sexa necesario e impres-
cindíbel para mellora-la situación
social e cultural da parroquia.

2º Manter como fin priorita-
rio a consecución do obxectivo da
convocatoria e non o protagonismo
individual ou colectivo dos
convocantes.

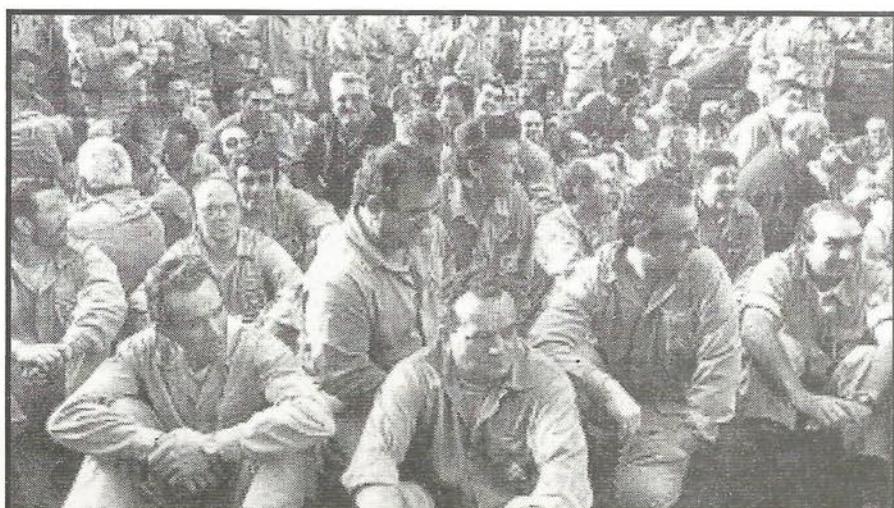
3º Que os veciños e veciñas se sintan parte fundamental para que as distintas convocatorias teñan éxito, e non que estes se sintan un obxeto manipulado polos convocantes.

4º despois de ter presentes os tres puntos anteriores. Levar a cabo un campaña de difusión por tódolos barrios da parroquia e os distintos organismos locais.

Xa se ten comprobado que a parroquia de Atios, cando se sinte identificada co contido e fins das convocatorias, respalda coa súa

presencia o éxito das mesmas. Pero tamén ten a capacidade suficiente para castigar as mesmas, coa súa ausencia, cando o fin prioritario das convocatorias non é a mellora social e cultural da parroquia senon o desgaste de outros organismos parroquiais.

Exemplos si hai nos que as convocatorias tiveron grande éxito,-manifestación antiempacadora, manifestación pola defensa do monte comunal veciñal, presenta-
ción da Coral polifónica de Atios, obras de teatro, etc,- e que deben servir como mostra de que a parroquia de Atios sabe responder, cando se sinte identificada co obxectivo da convocatoria. Pero, desgraciadamente para esta parroquia, hai tamen exemplos que deben esquencarse, como son a convocatoria dos veciños e veciñas para asistiren o mesmo día e hora a un magosto popular na misma parroquia, ou asembleas nas que se discute sobre actos cometidos por un organismo parroquial para perxudicar e impedir o normal funcionamento doutro organismo mesma da parroquia. Exemplos, estes últimos, que o único que conseguén é que os veciños e veciñas da parroquia perdan a confianza nos organismos parroquiais e por tanto se lle incrementen as dúbidas á hora de asistiren a distintas convocatorias de tipo social.

1º Ver que o contido da con-

ÚLTIMOS TRABALLOS FORESTAISS NO MONTE PEDRA QUE FALA-CEROLA

Cuartel de ordenación B

Ó longo do ano 1997 continuaron os traballos forestais programados no Plan de Ordenación do monte veciñal de Atios. Estas tarefas, que precisan ser seguidas con rigurosi-dade, pretenden acada-los obxectivos propostos na planificación baseados principalmente na creación dun modelo de monte ordenado, capitalizado, simplificado, que permita unha xestión cómoda maila optimización dos aproveitamentos forestais.

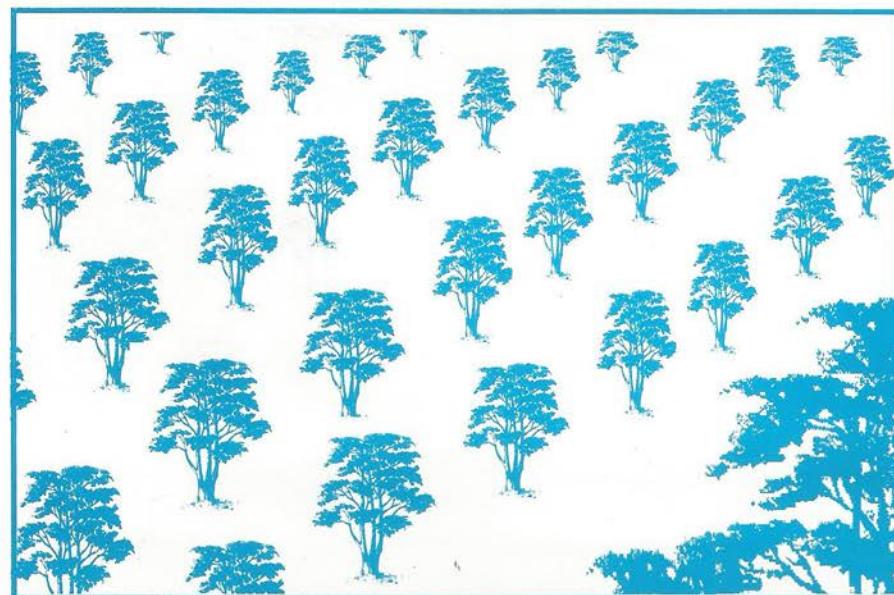
Para lograr este propósito elaborase tódolos anos un plan anual de traballos que desenvolve as instruccións xerais do Plan de Ordenación e que permite distribuí-lo traballo ó longo do ano segundo as características e a urxencia dos labores de selvicultura programa-

das.

As obras más importantes realizadas no ano pasado corresponden ó cuartel de ordenación B, repartido entre os montes Pedra que Fala e Cerola. Esta unidade de xestión do monte veciñal dispón de 47 hectáreas de terreno forestal accidentado, de difícil transitabilidade, con escasas intervencións selvícolas ata o día de hoxe e que, polo tanto, esixe un esforzo notable para acadar unha organización eficaz e a súa posta en produción. Está formado por catro tramos permanentes de rotación en períodos de cinco anos, adicados á produción de madeira de eucalipto con turnos de corta de vinte anos. Na zona norte atópase o tramo de rexeneración B-i, cunha exten-

sión total de 19,7 hectáreas, que reúne o núcleo principal de tarefas para este cuartel entre os anos 1997 e 1998.

As características naturais no tramo B-I pódense describir do xeito seguinte: trátase de terrenos de calidad forestal máis ben baixa, afloramentos rocosos moi abundantes, velocidade media do vento algo alta, morfoloxía do terreno irregular, profundidade do solo variable, baixa fertilidade e acidez alta. O estado actual da vexetación é de elevado asilvestramento, invasións potentes de Australia (*Acacia melanoxylon*) e de eucalipto (*Eucalyptus globulus*), non hai repoboacións nin masas arboradas que recibiran tratamentos selvícolas e existe unha acumulación excesiva de mato-gueira con alto risco de incendio. Esta situación reforza ainda máis os criterios do Plan de Ordenación para establecer esta parcela como zona de urxente intervención. Os traballos xa realizados e aque-los de execución prevista durante o ano 1998 describense detailladamente a continuación: Traballo realizados en 1997. Tramo B-I

PLANTACIÓN DE FAIXA CORTA-LUMES DE FRONDOSAS

Consiste na plantación dunha

faixa de 600 metros de longo e de 40 metros de ancho con árbores de sombra, aproveitando os solos profundos que acompañan unha valgada. Ven sendo a continuación dunha faixa perimetral xa plantada fai dous anos no perímetro sur do cuartel A que, neste caso, servirá de deslinde entre o cuartel B con xestión vecinal e o cuartel A en convenio coa Dirección Xeral de Montes e Medio Ambiente Natural.

As especies principais utilizadas son o castiñeiro híbrido (*Castanea sativa* x *crenata*) e carballo americano (*Quercus rubra*); como especies secundarias o de acompañamento optouse por árbores autóctonas: a sobreira (*Quercus suber*), o carballo (*Quercus robur*), mailo esbedro (*Arbutus unedo*). Os traballos de acondicionamento do terreno foron roza manual, aho-yado manual e fertilizado. A superficie cuberta é de 2,4 hectáreas.

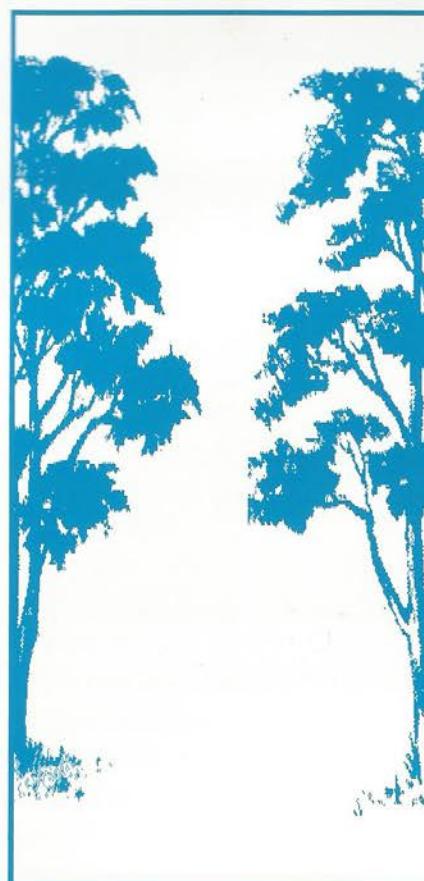
Esta faixa de árbores precisará dun coidado minucioso durante os próximos 10 anos; logo, a medida que peche a masa, a sombra das copas atenuará o desenvolvemento da vexetación leñosa no sotobosque e convertirase nunha eficaz barreira natural contra o lume, tanto por raso como por alto.

REPOBOACIÓN DE 10 HECTÁREAS DE EUCELIPTO.

Esta parcela de traballos atópase na metade leste do tramo B-I, entre o linde coa parroquia da Picoña e o camiño central que atravesa o tramo en rexeneración. Trátase dun terreno moi rocoso, ondulado, de solos pouco profundos e de gran dificultade para a mecanización, en xeral. A calidade do solo é moi irregular, alternan os solos de pouco espesor ou laxes de roca continua, con bolsas de terra profundas que permiten un desenrollo importante da vexetación.

É evidente que estos terrenos requiren unha especie de crecimiento rápido, frugal, melloradora do solo, capaz de disgrega-la rocha, dominadora do mato, de selvicultura sinxela e económica; polo tanto, o eucalipto é un firme candidato para ocupar esta parcela.

A escasa rendabilidade desta parte do monte e a dificultade de tránsito polo terreno, obriga a adoptar uns procedimentos de traballo más simplificados e económicos.

Para a eliminación da matogueira aplicóuse unha queima controlada en toda a extensión, que foi reforzada cunha roza mecanizada nas zonas onde o tractor puido acceder. Posteriormente fixose unha preparación puntual do terreno con buratos de 30x30x30 cm. de ubicación selectiva. O marco de plantación non é fixo na meirande parte do terreno, debido a que se busca a colocación idónea en cada sitio, acortando ou ampliando as distancias entre plantas segundo a

abundancia de afloramentos de roca. Na plantación empregúouse planta en cepellón dunha saiba, e fertilizante en pastillas de liberación gradual. Naprimavera de 1998 comprirán repoñer fallos que poida haber polos ataques de fungos, dado que o outono anterior foi moi propenso ó desenvolvemento destas enfermidades.

RAREOS EN BOSQUETES DE EUCELIPTO.

Na parte sur do tramo B-I atópanse pequenos bosquetes de eucalipto procedentes de rexeneración natural, constituidos por árbores xóvenes dunha altura media de 10 metros, que ocupan unha superficie total de 1,8 hectáreas. Ata fai pouco, estos rodales tiñan un excesivo número de pes e carecían de calqueira antecedente de intervención selvícola. A finales do ano anterior, para contribuir ó acondicionamento xeral do tramo de rexeneración, leváronse a cabo as seguintes tarefas: selección das árbores de maior porvir, eliminación de pes excedentes, apilado de troncos, roza da matogueira e queima dos restos de corta.

TRABALLOS PENDENTES PARA 1998. TRAMO B-I.

Repoboación de 5,5 hectáreas de eucalipto.

Coa execución desta obra rematan os traballos de rexeneración no cuartel B para o quinquenio 1995-1999. Esta parcela atópase situada no poñente do camiño principal, ocupada, case na súa totalidade, por un bosque xoven de australia (*Acacia melanoxylon*) e no resto por unha matogueira alta de toxo. O relevo, algo accidentado, e a presencia dunha vexetación moi leñosa de australia, van causar un encarecimento notable dos

traballos, pero é unha intervención imprescindible para poder asegurar a consecución dun tramo rexenerado de eucalipto.

Señalización do tramo B-I

Unha vez realizados os traballos de selvicultura que aseguren a creación dunha masa regular no tramo de rexeneración, procederase á señalización con estacas dos límites desta unidade. A materialización sobre o terreno destes límites permitirá á Comunidade de Veciños ir comprendendo a lóxica dunha xestión ordenada e familiarizarse coas tarefas de selvicultura que aseguran o porvir do monte veciñal. Plan de Ordenación: É o documento técnico que programa os aproveitamentos forestais e os traballos de mellora para obter un monte ordenado; é dicir, un monte con existencias e producción de madeira equilibrados no tempo.

Cuartel: É unha unidade territorial do monte con ordenación independiente. Caracterízase por te-la misma especie, función, e turno de corta. O monte veciñal de Atios está constituido por 4 cuarteis.

Tramo: Son as partes nas que se divide o cuartel. Cada tramo debe acadar unhas características homo-xéneas no seu interior para ter un tratamento común. O cuartel B ten 4 tramos.

Tramo de rexeneración: É o tramo que está en fase de rexeneración. No cuartel B é o tramo B-I.

Período de rexeneración: É o tempo adicado en cada tramo á fase de rexeneración. No cuartel B é de 5 anos.

Rodal: É un área do tramo repoboada cunha masa forestal de

Entrevista

LIBORIO GIRÁLDEZ, UN HOME CORRENTE

O Tío Liborio, como dende sempre o coñecen os seus veciños de Albarín non é a persoa máis vella da parroquia de Atios pero está nese grupo de honra dos máis veteranos. A lúcidez mental e unha memoria prodixiosa que Liborio garda aínda ós seus noventa e tres anos, acompañounos nesta viaxe que da man del quixemos facer pola nosa historia. Liborio confesa ser "un chisco cobarde, pouco botado para adiante", polo que en moitos acontecementos cotiás que se vivian nos vellos tempos, el non pasou de ser más que unha mera testemuña. de tódolos xeitos, a súa condición de home corrente obrigoulle a ser protagonista coma os demás dos difíciles intres de penurias que esta terra viviu nas

décadas pasadas. anque a soedade que da a viuez é o que más lle doe.

-¿Como foi a súa vida?

-Foi mala. Quedei viudo hai trinta anos e agora vivo aburrido de vello. Nacín no Carbón, nunha casa que era unha barraca. comecei a traballar con catorce anos como pinche de albanel. Gañaba duas pesetas ó día. Despois fun para a canteira co Denociña e máis tarde cun de Sanguíñeda que lle chamaran o Caseiro. Iamos a pé ata Bembrive ou Beade cos picos ó lombo e colliamo-lo tranvía para chegar ata Vigo.

-¿Cambiou moito o traballo na canteira dende entón?

-Ah, si. Antes traballabamos nos penedos á vista. Faciamos pos-

tes, taco e pastas a golpe de pinchote. Non se facían casas de perpiaño.

-Pero fixo máis cousas que ser canteiro ¿non?.

-Si, logo de acaba-la mili e casar, traballei na ferretería de don Servando, no Porriño. Gañaba cen pesetas que me pagaba cada noite. Ia cun carriño á estación do tren a buscar suministros, ferramentas que viñan de Barcelona e doutros sitios.

-Fala vostede da mili. ¿Onde lle tocou cumplir o servicio?

-En Ceuta, no Reximento nº 60 de Infantería. Marchei o sete de novembro de 1926 -unha memoria prodixiosa-. Fumos os primeiros en facer dous anos, antes facían tres. Tamén fomos os primeiros en ir en barco. Esperamos un día en Vigo para saire e logo botamos unha semana no mar polo temporal antes de chegar ó destino. A min enchufáronme na cociña e pasei unha mili boa, pero en África había mala auga, mal clima e mala terra. Durmímos no chan e ¡había máis piollos que dios!. A volta fixémola por terra.

-¿Onde o colleu a Guerra Civil do 36?

-Na casa. Quedei na casa.

-¿De parte de quen estaba?

-Dos de Franco, que era un galego honrado, quería a honra de Galicia.

-¿Sabe que morreu moita xente inocente pola súa culpa?

-O que se mete a xogar ou é a perde ou a gañar. Os galegos eran moi desgraciados, tomabanlle-lo pelo. eran duros, pero collían os mellores destinos. Eran torpes pero aprendían rápido.

-¿Lémbrese como pasou o ano 41, o chamado "ano da fame"?

-Houbo moita fame, é certo. Eu tiven sorte porque vivín nunha boa casa, na Portela do Souto, unha das más ricas de Atios e que hoxe

é unha das más pobres pola mala administración que tiveron. Había bo vivir. Tiñamos facenda, millo, patacas. Había para nós.

-Nesa época xa estaba casado. ¿Lembra o día da súa voda?

-Foi o 29 de xuño de 1933. Naquel día comiase por toda a semana. Houbo un xantarciño a base de cocido, que daquela era bo. Foi na casa. Regaláronnos unha manta e un par de sillas, que xa era un agasallo bonito.

-¿E como conquistou á sua muller?

-Botamos sete anos de noivos. Comezamos o 18 de abril de 1926, nun día de baile, que se facía cunha pandeireta nunha encrucillada calquera. Para casar tivéñlle que lle pedir por favor. Tiven moitas noivas, pero ela sempre me gustou. Era moi guapa e moi boa muller.

-¿Como se facían as festas no seu tempo?

-Nós non perdíamos unha, gustabame moito sair pola noite tamén. As festas, normalmente facianse cunha pandeireta. Cando os cartos recadados dabán para algo máis, traiase un gaiteiro e un acordeonista.

-¿Que nos pode dicir dunha tradición coñecida como a rola, que se facía despoxis de recolle-lo liño?

-Había o que chamabamos unha "camisada", na que os mozos, ganchados un ó outro, botabanse a rolos pola leira abajo despois de que se recollía o liño. O que o facía ben, quedaba ben visto, o que o facía mal, era un cobarde, coma min. Eu era moi novo cando se facían estes xogos.

-Di que é un cobarde, ¿por que?

-Porque sempre fun corto, vergoñento e pouco botado para adiante. Moitos dos meus amigos emigraron e eu preferí quedarme aquí. A miña muller era más botada pra diante ca min. Cando mer-

camos a casa fumos pedirlle duas mil pesetas a un músico de Guláns. Ela pedía os cartos e eu fá pagalos, cando se podía pagar. Eu mandaba pouco, quería que me mandaran e que me mandaran ben.

NOVAS

El próximo 4 de Noviembre en Madrid, tendrá lugar la tan esperada vista del contencioso, que los vecinos de esta Parroquia mantenemos con el Ayuntamiento de Porriño, sobre la titularidad de los montes comunales.

Después de tantos años de lucha, los comuneros esperamos del Tribunal Supremo que imparta justicia. Ateniéndonos a la historia, los montes en Galicia fueron de los vecinos desde tiempos inmemoriales y los ayuntamientos son de reciente creación, si a esto unimos las leyes, las cuales desde la Ley de Montes de 1.957 hasta la Lei 13/1.989 del Parlamento de Galicia, reconocen que los montes comunales en mano común son de los vecinos, solo entenderíamos una sentencia «OS MONTES DE ATIÓS SON DOS VECIÑOS DA PARROQUIA».

Como siempre acataremos el fallo, pero una sentencia favorable a los vecinos de Atiós beneficiaría a todos, inclusive al Ayuntamiento, y pondría orden en unos terrenos, cuya situación es aprovechada por algunos individuos sin escrúpulos para adueñarse de ellos.

APROXIMACION HISTORICA ÓS MONTES DE ATIOS:

Breves referencias documentais (III)

Ángel Bravo Portela.

Nesta ocasión, achegáremos a unha documentación bastante coñecida, o Catastro de Ensenada, pero non abondo estudiada, que ten un valor histórico relevante, se ben, como veremos, a información que nos facilita sobre os montes veciños non é o exhaustiva que sería deseable.

O catastro do marqués da Ensenada ou de "Única Contribución" elaborouse a mediados do século XVIII coa intención de dotar la Facenda dunha base documental que servira para a aplicación de novas políticas fiscais. Na ausencia dos medios que hoxe en día permiten elaborar planos parcelarios dun xeito rápido, cómodo e rigoroso, mediante fotografías aéreas, e que constitúen o complemento gráfico indispensable do catastro actual que coñecemos, o Catastro de Ensenada -o primeiro realizado con carácter xeral para o conxunto do Estado(1)- está constituído por textos manuscritos contidos en grosos volumes, descripcións e resumos estatísticos trabajosamente elaborados e reproducidos polo funcionariado daquela.

O nome co que se lle coñece fai referencia ó marqués impulsor de tan inxente tarefa. Así, o marqués da Ensenada, de nome Zenón de Somodevilla (1702-1781), foi ministro de facenda durante a advida da dinastía borbónica (Fer-

nando VI, 1746-1759), ademais de ocupar outras carteiras ministeriais, e ser un dos personaxes máis influíntes da súa época, cunha carreira política non exenta de serios tropezos que o levaron temporalmente ó desterro. Nun momento histórico controvertido, no que prevalece o poder absoluto do monarca, incidiu na política de reformas encamiñadas a crear un aparato estatal más eficaz, coa conseguinte reestructuración dos mecanismos contributivos, ademais de impulsar a agricultura, o comercio e as obras públicas (como exemplo curioso cabe citar que foi o promotor do xardín botánico de Madrid).

O catastro que estudiamos también se coñecía co nome de "Única contribución" por tanto pretendía

substituí-las múltiples rendas provinciais mediante o establecemento dun imposto único e directo, proporcional á riqueza individual, xeneralizando o sistema catastral catalán (elaborado ó concluir la guerra de Cataluña no primeiro tercio do século XVIII), que permitira elevar la presión fiscal sen afectar ós sectores de poboación con menos recursos.

Sen embargo, rematada a súa laboriosa confección, o catastro de Ensenada nunca chegou a aplicarse. A causa do seu fracaso debe buscarse en razóns diversas, entre outras: o desfase contrastado que se produxe ó longo da súa complexa e dilatada elaboración, os intereses das clases privilexiadas (clero e fidalgos) en mante-la situación ren-dista existente, e a oposición

creada cara a unhas medidas centralistas e uniformizantes, pouco sensibles á diferenciación xeográfica.

Esta documentación catastral consérvase na súa maior parte no Arquivo histórico provincial de Pontevedra dende hai uns 25 anos, procedente do Arquivo da delegación de Facenda, e abrangue o ámbito xeográfico da actual provincia de Pontevedra correspondente ás antigas provincias de *Tuy* e *Santiago*, esta última na súa parte máis meridional.

Os catastros teñen un carácter territorial evidente e, nese sentido, reflecten a organización administrativa existente no momento da súa elaboración. Por tanto, así como o actual catastro circunscribese na súa distribución xeográfica á delimitación municipal, de igual xeito o catastro de Ensenada móstrano-la organización territorial que existía no Antigo réxime. Aínda que xa abordaramos este particular en anterior ocasión, lembaremos que a organización territorial existente ata a creación da "nova planta" a principios do século pasado, caracterizábase pola presencia de xurisdiccions e coutos señoriais enraizados nunha trama elemental constituída polas freiguesías ou parroquias, que eran -e seguen a ser- as entidades básicas dende o punto de vista social, administrativo e relixioso. Así pois, a freiguesía/parroquia era a entidade territorial catastrada coa maior frecuencia, se ben, en ocasións, a unidade catastral difire desta a abrangue un territorio diferente: xeralmente supraparroquial.

No caso particular da parroquia de Atios cúmprese a regra máis frecuente, é dicir: a diversa documentación do catastro de Ensenada fai referencia a esta parroquia como unidade catastral, se ben cunha salvidade que debemos

ter en conta na análise actual: a demarcación parroquial de Sta. Eulalia de ATIOS incluía no ano 1753, que é quando se elaborou aquel catastro, á actual parroquia de CANS, xa que esta foi erixida como tal parroquia con posterioridade, nos primeiros anos do século XIX, polo bispo García Benito(2) (arranxo parroquial do Arciprestado da Louriña, ano 1854-68).

Aínda cando as particularidades sobre estas dúas entidades, Atios e Cans, darannos pé para un-

ha nova colaboración nun próximo número desta revista, si que podemos sinalar nesta ocasión que a parroquia de cans constitúe unha entidade diferenciada non só dende o punto de vista relixioso senón tamén social e administrativo; diferenciación que non é recente xa que os seus antecedentes se remontan a moi antigo, con disputas señoriais sobre a súa xurisdiccción, que en certos aspectos discorreu como couto xurisdiccional máis parello á "vila e freiguesía de Sta. María de Porriño" que á de Atios; asunto que noutra oportunidade abordaremos.

Cómpre reiterar, sen embar-

go, ó respecto da documentación que agora estudiamos, o catastro de Ensenada, que esta fai referencia á entidade catastrada "Atios", incluíndo Cans ("*feligresía de Santa Eulalia de atios y coto de Cans de ella ynclusa...*"); e por tanto os datos que nos achega: censo de veciños, fincas, montes comúns, etc., abranguen tamén esta demarcación territorial.

Este primeiro catastro está formado por documentación diversa, recollida en distintos volumes, os cales encóntranse encadernados mediante cosido ordinario e pastas de coiro. Atendendo ó seu contido e natureza, os libros responden á tipificación seguinte: *respuestas generales*, *libros personales* ou padróns (un para *legos* e outro para *eclesiásticos*), *libros reales* (tamén un de *legos* e outro de *eclesiásticos*) e os *estados* ou relacions estatísticas (táboas do líquido imponible, sen encadernar).

Toda esta documentación recompilouse, segundo procedementos minuciosamente establecidos, a partir da información facilitada polos veciños e das comprobacións realizadas polos peritos nomeados da localidade. O intendente xeral para Galicia recibía as ordes que foron cursadas mediante Instrucción aprobada por decreto do 10.X.1749, con normas para o seu desenvolvemento práctico: elección de representantes reais (subdelegados), designación de xuíces e peritos, interrogatorios, formularios, etc.

O libro de **RESPUESTAS GENERALES**, coñecido vulgarmente como "interrogatorio", recolle as contestacións dadas a un cuestionario de corenta preguntas. Este cuestionario era igual para todas as unidades catastradas, e foi impreso daquela nunha imprenta de Santiago de Compostela, de onde se distribuíu para toda Galicia. Atópase encadernado xunto coas

da titularidade dos montes en razón da veciñanza varía entre espacios reducidos como o "lugar" ata outros maiores supraparroquiais; podendo diferir uns e outros. Pero o frecuente é que ámbolos dous se mostren coincidentes coa parroquia. Non obstante, áinda neste suposto, os datos que nos aporta o catastro de Ensenada respecto á descripción perimetral debemos tomalos con cautela, entre outras razóns pola propia natureza catastral da documentación.

Efectivamente, estudos realizados mediante a análise comparativa entre esta fonte documental e outras, como os apeos contidos en documentos históricos realizados por causas litixiosas, evidencian que, no mellor dos casos, a descripción catastral non deixa de ser unha relación dos puntos más notables da unidade catastrada, a que ás veces redúcese únicamente ás confrontacións polos diferentes ventos. Adolecendo ás veces do necesario rigor, a súa facilidade de localización arquivística é a causa de que frecuentemente se faga un uso indiscriminado e excesivamente determinista dela, sen contrastar con outras fontes.

Con todo, a súa consulta nos asuntos de delimitación das demarcacións territoriais, e conseguintemente dos montes

veciñais, resulta obrigada.

A pregunta 23: *"Que Propios tiene el comun, y a que afciende fu producto al año, de que fe deberà pedir juftificacion"* ofrécenos-la relación de bens do común, como montes, tabernas...

Os montes consignados como do Común nesta pregunta adoitan relacionarse de xeito máis detallado nos *"emolumentos del común"* do Libro Real de Legos, ó que nos referiremos seguidamente.

"Al capitulo veinte y tres dije-

ron: que el comun de la citada feligresia no tiene Propios, ni neveres algunos, mas que tan solamente ochenta ferrados de Dehesa de Robles de tercera calidad y cinco mil ferrados de Monte ynutil, al sitio da Chan das ynsuas, linda por el L. con la fra. de San Julian de Gulanes, por el P. con la de San Salvador de Torneiros, por el N. con hacienda de los vecinos de dha. fra., por el S. con la de San Salvador de Budíño, su figura es la de el Margen"

A pregunta 40: *"Si el Rey tiene en el Termínio, o Pueblo alguna Finca, o Renta, que no corresponda a la Generales..."* adoita ralaciona-las devesas reais existentes na demarcación.

"Al capitulo quarenta dijeron que dentro del terminio de dha. deligresia no tiene S.M. ninguna

finca, ni renta que no corresponda a las Generales y Provinciales a excepcion de tres Dehesas de Robles, la una sembradura doce ferrados de primera calidad al sitio do Penedo Carbon, linda por el L.P.N. y S. con hacienda de los vecinos de dha. fra., su figura es la de el Margen: La otra, sembradura diez y seis ferrados de primera calidad al sitio de Penedo Sardinero, linda por el L. P. N. y S. con hacienda de los vecinos de la cida fra. su figura es la de el Margen: La otra sembradura dos ferrados de primera calidad al sitio do bibeiro, cerrada sobre si. su figura es la de el Margen: Y aunque tienen los Vecinos del lugar de Cans yncluso en dha. fra. otras dos Dehesas la una de Pinos y la otra de Robles no hacen aqui expresion de ellas a causa de Allarense en terminos de esta fra. y villa del Porriño a donde concurredieron a plantarlas de mistidumbre con los Vecinos de ella y soportaron la parte de Gastos que han tenido"

Ademais de describi-las tres devesas, situadas nas paraxes de Penedo Carbón, Penedo Sardineiro e Bibeiro (esta última, pechada sobre si, corresponde ó viveiro), obsérvase no texto precedente unha alusión curiosa ó "lugar" de Cans e a certos aspectos diferenciadores que o relacionan coa freguesía e vila do Porriño, tal como anteriormente indicaramos.

Estas devesas de reguengo pasaron a denominarse cen anos despois como devesas nacionais, e a maior parte delas foron alleadas coa desamortización de Madoz, a partir de 1855. Por tal motivo hoxe en día son propiedades particulares que responden frecuentemente ó nome de "pinar do rei", "fraga do rei", "dehesa", "devesa", "viveiro", etc. Aínda cando en anterior entrega xa aludimos á creación das devesas en terreo veciñal, vence-